Програш Москви на грузинському фронті: похорон Католикоса-Патріарха Ілії ІІ та нові акценти в світовому православ'ї

✠ Віктор БЕДЬ,
єпископ Мукачівський і Карпатський,
керуючий Мукачівсько-Карпатською єпархією
Православної Церкви України,
доктор богословських наук, доктор юридичних наук, професор, академік

Карпатський університет імені Августина Волошина
Ужгородська українська богословська академія

Інформаційно-богословський аналіз

м. Ужгород
27 березня 2026 року

23 березня 2026 року, за лічені години після завершення похорону Католикоса-Патріарха всієї Грузії Ілія ІІ (Гудушаурі-Шіолашвілі; 04.01.1933, Орджонікідзе, Грузинська РСР у складі Союзу РСР — 17.03.2026, Тбілісі, Грузія), світове православ'я отримало виразний сигнал про суттєві зрушення у міжцерковних відносинах. Події навколо похорону засвідчили, що система впливів і взаємовідносин, яка формувалася впродовж тривалого часу за активної участі Москви, зазнає трансформацій.

Вселенський Патріарх Варфоломій І Архондоніс, попри припинення євхаристійного спілкування з Московським патріархатом (за рішенням Російської Православної Церкви) у зв'язку з наданням автокефалії Православній Церкві України (2019), очолив заупокійні богослужіння та чин поховання в Тбілісі. Цей факт засвідчив збереження за Константинопольським патріархатом першості честі (primus inter pares) у диптиху Православних Церков.

Таким чином, йдеться не лише про дотримання церковного протоколу, але й про подію, що має вагоме богословське та церковно-дипломатичне значення в контексті сучасних процесів у світовому православ'ї.

Факти, підтверджені відкритими джерелами: Вселенський Патріарх — головний співслужитель

Божественна Літургія та панахида в Патріаршому соборі Святої Трійці (Цмінда Самеба) у Тбілісі відбулися під головуванням Його Всесвятості Варфоломія I Архондоніса. Разом із ним співслужив Місцеблюститель Грузинського Патріаршого Престолу митрополит Шіо (Сенакський і Чхороцку).

Кирило Гундяєв, Патріарх Московський і всієї Русі, участі в богослужіннях не брав. Це пов'язано з тим, що з 2018 року Російська Православна Церква перебуває у стані припинення євхаристійного спілкування з Константинопольським патріархатом у зв'язку з наданням автокефалії Православній Церкві України.

За цих обставин участь Предстоятеля Російської Православної Церкви у спільному богослужінні під головуванням Вселенського Патріарха була канонічно та практично унеможливлена.

Водночас причини припинення Російською Православною Церквою євхаристійного спілкування з Константинопольським патріархатом та неучасті Московського патріархату у зазначених похоронних подіях у Тбілісі мають не лише церковно-канонічний, але й виразний політичний вимір. Зокрема, вони пов'язані з реакцією Російської Православної Церкви на надання автокефалії Православній Церкві України (2019), а також із ширшим контекстом російсько-української війни (з 2014 року) та політики військової агресії Російської Федерації щодо України.

У цьому контексті позиція Московського патріархату розглядається частиною експертного та церковно-аналітичного середовища як така, що спрямована на збереження власного впливу у світовому православ'ї, включно з опозицією до посилення ролі Константинопольського патріархату та процесів, пов'язаних із переосмисленням моделі міжправославних відносин.

Представництво Московського патріархату: рівень і контекст участі

Російську Православну Церкву на похоронних заходах представляв митрополит Веніамін Тупеко, Патріарший екзарх усієї Білорусі. Представники вищого керівництва Московського патріархату участі у заходах не брали.

Водночас привертає увагу той факт, що ієрархи Помісних Православних Церков, які традиційно вважаються близькими до позиції Московського патріархату, зокрема Болгарської — Патріарх Даниїл Николов, та Чеських земель і Словаччини — Архиєпископ Ростислав Ґонт, були присутні та брали участь у богослужінні під головуванням Вселенського Патріарха.

Це свідчить про збереження загальноприйнятого церковного порядку співслужіння в межах диптиху Православних Церков, попри наявні міжцерковні напруження. Водночас, за оцінками частини експертного та церковно-аналітичного середовища, ці напруження мають не лише богословсько-канонічний характер, але й пов’язані з цілеспрямованими політичними стратегіями впливу Російської Федерації.

Зокрема, йдеться про системну діяльність, яку окремі дослідники та аналітики пов’язують із використанням церковного чинника як інструменту геополітичного впливу, включно з інформаційними, дипломатичними та мережевими механізмами впливу, що асоціюються з державними структурами та спецслужбами Російської Федерації. У цьому контексті фіксуються спроби поглиблення розділень у світовому православ’ї, ослаблення міжправославної єдності та протидії процесам, пов’язаним із утвердженням автокефалії та канонічної суб’єктності окремих Церков.

Український контекст

Митрополит Онуфрій Березовський, очільник так званої Української Православної Церкви Московського патріархату, відповідно до указу Президента України (2025), був позбавлений громадянства України, що об’єктивно унеможливлювало його участь у похоронних заходах у Тбілісі без ризику втрати можливості повернення до України.

Митрополит Епіфаній Думенко, Предстоятель Православної Церкви України, 22 березня очолював у Києві чин похорону та прощання зі своїм учителем — митрополитом Філарет Денисенко (23.01.1929, Благодатне, Донецька область Української РСР — 20.03.2026, Київ, Україна). Таким чином, одночасне проведення похоронних богослужінь у Тбілісі та Києві набуло символічного значення в контексті сучасного стану українського православ’я.

Водночас у середовищі, що пов’язане з колишньою структурою УПЦ КП, відбулося онлайн-оголошення про обрання нового «патріарха» — архиєпископа Сумського і Охтирського Никодима Кобзаря. Частина єпископату, а також керуючий справами цієї групи не підтримали відповідну процедуру, що засвідчило наявність внутрішніх розбіжностей.

Важливо зазначити, що після Об’єднавчого Собору 15 грудня 2018 року Українська Автокефальна Православна Церква, Українська Православна Церква Київського патріархату та частина представників Української Православної Церкви Московського патріархату об’єдналися в єдиній Помісній Автокефальній Православній Церкві України. У зв’язку з цим УАПЦ та УПЦ КП були самоліквідовані та припинили своє існування як окремі церковні структури, а також були зняті з державної реєстрації у встановленому законом порядку.

Відтак будь-які подальші дії, що здійснюються від імені УПЦ КП, не мають канонічного визнання у світовому православ’ї та не мають офіційного статусу зареєстрованої релігійної організації в Україні.

Присутність інших Помісних Автокефальних Православних Церков

Участь у похоронних заходах представників інших Помісних Автокефальних Православних Церков засвідчила збереження міжцерковної комунікації та взаємодії, попри наявні розбіжності, зокрема інспіровані Москвою.

Зокрема, Архиєпископ Іоан Пелуші вперше взяв участь у події такого високого міжправославного рівня, що може свідчити про активізацію зовнішньоцерковної присутності Албанської Православної Церкви та потенційне розширення її участі у загальноцерковних процесах.

Патріарх Болгарської Православної Церкви Даниїл Николов та Предстоятель Православної Церкви Чеських земель і Словаччини Архієпископ Ростислав Ґонт також взяли участь у похоронних і заупокійних богослужіннях, що засвідчує їхню присутність у спільному літургійному просторі Вселенського Православ’я.

Антіохійський та Александрійський патріархати були представлені делегаціями, що, з огляду на складну суспільно-політичну ситуацію на Близькому Сході, зокрема в Сирії, має додаткове значення як прояв підтримки міжправославної єдності.

Грузинська Православна Церква, яка історично отримала автокефалію від Антіохійського патріархату (V століття), у межах цих подій прийняла

Вселенського Патріарха Варфоломія I Архондоніса першого за честю, що відповідає усталеному порядку диптиху Помісних Автокефальних Православних Церков.

Показово, що навіть попередні розбіжності, зокрема відсутність участі Грузинської Церкви у Святому і Великому Соборі Православної Церкви на Криті (2016), не стали перешкодою для дотримання цього церковного протоколу та вияву всеправославної єдності.

Богословсько-аналітичний аспект

Православна еклезіологія не передбачає моделі централізованого «папізму» у його західному розумінні. Натомість вона ґрунтується на принципі соборності, взаємного визнання та порядку честі (τάξις), закріпленого у диптиху Помісних Автокефальних Православних Церков.

Надання автокефалії Православній Церкві України у 2019 році стало подією, яка актуалізувала питання канонічної першості, відповідальності та ролі Константинопольського патріархату у світовому православ'ї, а також виявила глибинні розбіжності у розумінні цих принципів.

Похорон Католикоса-Патріарха Ілія II Гудушаурі-Шіолашвілі став публічним свідченням кількох принципових моментів:

— першість за честю Константинопольського патріархату не була скасована чи нівельована внаслідок припинення євхаристійного спілкування з боку Московського патріархату;

— питання Абхазії (у титулі Ілії II — «Митрополит Бічвінтський і Цхум-Абхазький») залишалося поза прямим публічним акцентом, однак присутність Вселенського Патріарха Варфоломія I Архондоніса без ігнорування цього титулу може розглядатися як дипломатично виважений сигнал у контексті міжнародно-правової ситуації довкола тимчасово окупованих територій Грузії;

— участь ієрархів тих Помісних Автокефальних Православних Церков, які традиційно орієнтувалися на позицію Москви, у співслужінні під головуванням Вселенського Патріарха засвідчила збереження канонічного порядку та фактичне визнання літургійної першості честі Константинополя як необхідної умови всеправославної єдності;

— Грузинська Православна Церква, автокефалія якої історично походить від Антіохійського патріархату, у межах цих подій підтвердила прийняття

Константинопольського патріарха як першого за честю, що свідчить про те, що канонічна першість визначається не історичним джерелом автокефалії, а усталеним порядком диптиху.

Таким чином, зазначені події засвідчили не лише дотримання церковного протоколу, але й актуалізацію фундаментальних еклезіологічних принципів, що визначають єдність і взаємодію Помісних Автокефальних Православних Церков.

Висновки

Події, пов'язані з похороном Католикоса-Патріарха Ілія II Гудушаурі-Шіолашвілі, засвідчили важливі зміни у сучасній конфігурації міжправославних відносин.

Фактична відсутність належного представництва Московського патріархату, рівень його делегації, а також перебіг богослужінь у Тбілісі продемонстрували, що канонічна логіка, закріплена у традиції диптиху, залишається визначальною у структурі Вселенського Православ'я, незалежно від наявних міжцерковних конфліктів та спроб їх політизації, зокрема тих, що формуються і підтримуються державними та церковними інституціями Російської Федерації.

Провідна роль Вселенського Патріарха Варфоломія I Архондоніса у заупокійних богослужіннях стала практичним підтвердженням того, що першість честі Константинопольського патріархату не лише зберігається, але й реалізується у ключових подіях загальноцерковного значення.

Участь і співслужіння представників різних Помісних Автокефальних Православних Церков, включно з тими, які традиційно тяжіють до позиції Москви, засвідчили збереження єдиного літургійного простору та неможливість побудови альтернативної моделі всеправославної єдності поза або всупереч Константинополю.

Таким чином, події у Тбілісі засвідчили, що попри наявні кризи, зовнішній політичний тиск та спроби впливу, інспіровані Кремлем і підпорядкованим йому Московським патріархатом, Вселенське Православ'я продовжує функціонувати на основі усталених канонічних принципів. У цьому контексті першість Константинопольського патріархату постає не як інструмент влади, а як служіння єдності, відповідно до православної еклезіологічної традиції.

Підтвердження інформації (узагальнені джерела за період 18–27 березня 2026 р.):

- Orthodox Times — матеріали щодо перебігу заупокійних богослужінь, складу учасників та міжцерковного протоколу;
- Civil.ge, Reuters, ВТА — підтвердження участі делегацій, офіційних осіб та перебігу подій у Тбілісі;
- Babel.ua, Mezha.net — висвітлення супровідних подій в Україні та церковного контексту;
- офіційні джерела органів державної влади України (укази, повідомлення, 2025–2026 рр.);
- Radio Free Europe/Radio Liberty та інші відкриті церковні й аналітичні джерела — історичні, канонічні та контекстуальні аспекти.